

SUDLANGAN SHAHSLARNING TA'LIMNI TASHKIL QILISH USTUVORLIGI

Ikanova Lazokat Sultonnazir qizi

O'zbekiston Respublikasi Jamoat xavfsizligi universiteti

lazokat.ikanova@icloud.com

Annotatsiya: Qamoqxonadagi kundalik hayot ko'pincha resurs tanqisligiga duch keladi, bunga mas'ul davlat organlarining qamoqxonona ta'limiga e'tibor qaratmasligi sabab bo'ladi. Binobarin, dunyoning aksariyat qamoqxonalarda qamoqxonona ta'limiga yetarlicha ustuvorlik berilmagan. Milliy hukumatlar qamoqxonalardagi ta'limni moliyalashtirish ma'muriyatlarga marginal shaxslar uchun ikkinchi imkoniyat ta'limini osonlashtirish, fuqarolik ta'limini taklif qilish, savodxonlik va madaniyatdan foydalanishni targ'ib qilish va qamoqxonalarda tinchlikni saqlashga hissa qo'shadigan malakali o'qituvchilarni yollash imkonini berishini tan olishlari kerak. Bu mahbuslarga ozodlikka chiqqandan so'ng o'zlariga va jamiyatga foyda keltiradigan tinch-totuv yashash ko'nikmalarini o'rganish imkonini beradi. Shu nuqtai nazardan, jinoyatlarning takrorlanishini kamaytirishda ta'limning roli haqidagi munozaralar o'rinlidir.

Kalit so'zlar: *qamoqxonalardagi ta'lim, jamiyat, o'quvchi, qayta jinoyat sodir etish, madaniyat, professionallashtirish.*

Turli tadqiqot va amaliy tajribaga ega bo'lgan mualliflarning ushbu sohaga qo'shgan hissalarini qamoqxonona ta'limini ta'minlash va unda ishtirok etish muammolari haqida muhim tushunchalarni ommaga taqdim etadi. Uning tashkil etilishi ayniqsa murakkab bo'lib, mahkumlarning oldingi ta'lim tajribasi, ijtimoiy nomutanosiblik, qashshoqlik va ijtimoiy chetlanishni hisobga olishni talab qiladi. Qamoqxonalardagi ta'lim hamda ta'lim olish huquqini har bir o'quvchi uchun shartlarsiz ochiqligini tasdiqlovchi yondashuvni talab qiladi. Qamoqxonadagi ta'lim o'z muhitida va o'quvchining ko'pincha notinch sayohatida noyob bo'lsa-da, bu talabdan istisno emas.

Qamoqxonaga kirgach, mahbus o'quvchi nozik qoidalar bilan boshqariladigan ta'lim tizimiga duch keladi. Ko'pincha shoshqaloqlik bilan ishlab chiqilgan ushbu qoidalar o'quvchi tanlamagan joyda ta'lim uchun mos asos yaratish uchun kurashadi va ko'pincha individual ta'lim ehtiyojlarini qondira olmaydi. Qamoqxonadagi ta'limga ta'sir qilish mahkum o'quvchini maktab, oila, ko'cha yoki ijtimoiy doiralar kabi turli xil sharoitlarda ijobiy yoki salbiy, rasmiy yoki norasmiy ravishda olingan oldingi ta'lim tajribalari haqida fikr yuritishga undaydi. Qamoqxonadagi ta'lim o'quvchiga ularning qamoqqa olinishiga olib keladigan holatlarni tushunishga va ularning oldingi ta'lim ma'lumotlarini o'rganishga yordam beradigan ushbu xilma-xil elementlarni o'z ichiga

olishi kerak. Hibsga olishning o'zi rasmiy yoki norasmiy ta'limning etishmasligini anglatadi.

Qamoqxonaning mafkuraviy yo'nalishiga qarab, u kelajakda hech qanday mulohazalarsiz jazoli izolyatsiyani yoki jamiyatni qayta integratsiyalashuviga qaratilgan istiqbolli yondashuvni birinchi o'ringa qo'yishi mumkin. Sud muassasasi tomonidan qabul qilingan yondashuv, xoh jazolash, xoh reabilitatsiya qilish, qamoqxonada sharoitida sinovdan o'tgan ta'lim tashabbuslarining turlariga ta'sir qiladi. Ushbu ikkilanish ushbu sondagi matnlarda to'g'ri aks ettirilgan.

Ta'lim, ayniqsa qamoqxonalarda kontekstida, hech qachon betaraf bo'lmaydi, u ko'plab ijtimoiy, siyosiy va individual murakkabliklar va qarama-qarshiliklarni o'z ichiga oladi. Qamoqxonalarda ko'pincha ayblash tamoyillari asosida ishlaydi va ta'lim dasturlari ushbu istiqbolni mustahkamlashini kutadi. Jamoatchilik fikri jazoni hamma uchun ta'lim olishning asosiy huquqidan ustun qo'yib, qasos olishni qo'llab-quvvatlaydi. Bu qamoqqa olish, birinchi navbatda, qasos, jazo va jamiyatdan chetlashtirish sifatida xizmat qilishi kerakmi yoki ozodlik, kechirimlilik va shaxslarni mas'uliyatli fuqarolar va jamiyatning qimmatli a'zolariga aylantirish uchun imkoniyat sifatida xizmat qilishi kerakmi degan asosiy savol tug'iladi. Bu savol qamoqxonada tizimidagi har qanday ta'lim yoki ijtimoiy aralashuvni baholashga kiradi.

Ushbu maxsus nashrda keltirilgan hissalar qamoqxonadagi ta'lim nafaqat ta'lim mazmunini qamoqxonada muhitiga moslashtirishdan ham ustun ekanligini ta'kidlaydi.

Biz "*Qamoqxonadagi ta'lim loyihasi*" sarlavhali maqola bilan boshlaymiz. Uning muallifi Renford Riz Kaliforniyadagi 12 ta axloq tuzatish muassasalarida mahbuslar uchun ta'lim olish imkoniyatlarini kengaytirgan Kaliforniya tashabbusini AQShda taqdim etadi. 800 nafar universitet talabasi va o'qituvchilari ko'magida 2011-yildan beri Qamoqxonadagi ta'lim loyihasi (PEP) minglab mahbuslarga xizmat ko'rsatmoqda. Rizning ta'kidlashicha, "*PEP akademik, hayotiy ko'nikmalar va martaba rivojlantirish dasturlarini taqdim etish orqali o'z maqsadini o'rgatish, kuchaytirish va o'zgartirishni maqsad qilgan. qamoqqa olinganlarning hayoti.*" Ko'ngillilik, shuningdek, dasturning markaziy tarkibiy qismi bo'lib, ko'ngillilar va mahbuslar bir-birlaridan o'rganadigan va o'rgatadigan "o'zaro refleksi" jarayoni bilan to'ldiriladi. Talabalar ko'ngillilarini jalb qilish nafaqat mavjud va bepul "mehnat" nuqtai nazaridan, balki uzoq muddatli istiqbolda - ta'lim tadbirlarini rag'batlantirish va professionallashtirish tushunchasini keng ko'lamda aks ettirish uchun etarli darajada davlat tomonidan qo'llab-quvvatlanmagan holda muhimdir. Bundan tashqari, bu ko'ngillilar/talabalar deyarli bilmaydigan haqiqatni tushunishga yordam beradi - shu paytgacha yanada uyg'unroq muhitda yashagan. Riz ta'kidlaganidek, "*o'zaro refleksi*" ham ko'ngillilar, ham mahbuslarning ishtiyoqi va minnatdorchiligini uyg'otadi ... Har bir guruh o'rganish tajribasi uchun bir-biriga chuqur minnatdorchilik bildirishi hayajonli simbiotik davrni va ilhomlantiradigan esprit de korpusni yaratadi. barcha

ishtirokchilarga kuch beradi". Haqiqatan ham, ushbu loyiha ishtirokchilarga imkoniyat beradigan minnatdorchilik kabi insoniy qadriyatlar haqidadir.

Insoniy qadriyatlar va shaxsga bo'lgan manfaatlar nuqtai nazaridan shuni ta'kidlash kerakki, dastlab ushbu maxsus nashrga kiritish uchun mo'ljallangan yana bir maqola avvalgi umumiy sonda e'lon qilingan (Giles va boshqalar. 2016). *"Kattalar qamoqxonalarda san'at ta'limining o'rni: G'arbiy Avstraliya tajribasi"* Margaret Giles, Liza Parij va Jakki Ueyl san'at darslari va kurslari (Avstraliya qamoqxonalarda kasbiy ta'lim va kattalar uchun asosiy ta'lim bilan bir qatorda) o'lchanadigan natijalar beradimi degan savolga ba'zi tushunchalar beradi. va agar bo'lmasa, san'at darslarini moliyalashtirishni davom ettirishning boshqa sabablari bormi? Ushbu masalalarni ko'rib chiqayotib, mualliflar o'lchanadigan natijalar qamoqxonada san'atni o'rganishning shaxs va hamjamiyat uchun murakkab, ammo kamroq miqdoriy foydalarini aks ettirmasligini ta'kidlaydilar ("san'at yaratish, badiiy ta'lim va art terapiya bo'yicha kengroq tadqiqotlar" tomonidan taklif qilingan foydalar), va qamoqxonalardagi san'atshunoslikning barcha ta'sirlarini, jumladan, sifat va gumanitar jihatlarni yaxshiroq o'lchash kerak.

Shuni ta'kidlash kerakki, dastlab ushbu maxsus nashrga mo'ljallangan boshqa maqola allaqachon oldingi umumiy sonda chop etilgan (Giles va boshqalar, 2016). *"Kattalar qamoqxonalarda san'at ta'limining roli: G'arbiy Avstraliya tajribasi"* deb nomlangan Margaret Giles, Liza Parij va Jakki Ueyl Avstraliya qamoqxonalarda kasbiy ta'lim va kattalar uchun asosiy ta'lim bilan bir qatorda taklif qilinadigan san'at darslari o'lchanadigan natijalar beradimi yoki yo'qligini o'rganmoqda. Ushbu masalalarni ko'rib chiqayotib, mualliflar o'lchanadigan natijalar qamoqxonada san'atni o'rganishning shaxs va hamjamiyat uchun murakkab, ammo kamroq miqdoriy foydalarini aks ettirmasligini ta'kidlaydilar ("san'at yaratish, badiiy ta'lim va art terapiya bo'yicha kengroq tadqiqotlar" tomonidan taklif qilingan foydalar), va qamoqxonalardagi san'atshunoslikning barcha ta'sirlarini, jumladan, sifat va gumanitar jihatlarni yaxshiroq o'lchash kerak.

Qamoqxonalardagi ta'lim maqsadi bilan bog'liq noaniqlikdan tashqari, ta'lim xodimlarining harakatlariga ko'plab to'siqlar halaqit bermoqda. Bu to'siqlar qamoqxona tizimidagi sharoitlardan ham, potentsial o'quvchilarning o'zidan ham kelib chiqadi. Manfaatdor tomonlarning majburiyatlari haqiqiy talabni hisobga olmasdan resurslar taqdim etilganda tekshiriladi. Ayrim axloq tuzatish muassasalarida mahkumlar ta'lim dasturlarida qatnashishga unchalik qiziqish bildirmaydilar. Butun umr bo'yi ta'limning bir qismi sifatida ochiq tizimni o'rnatishning o'zi etarli emas; mahkumlar, shuningdek, ular uchun mavjud bo'lgan ta'lim tashabbuslari haqida xabardor bo'lishi va ular bilan tanishishi kerak. Ularning nima uchun darslarga bormayotganini tushunish va ularning ishtirok etishiga to'sqinlik qilayotgan to'siqlarni aniqlash juda muhimdir. Moddiy va inson resurslarining etishmasligi barcha

qiyinchiliklarni hisobga olmaydi; rag'batlantirish masalalarini hal qilish va ushbu tashabbuslar tomonidan maqsad qilinganlarni qo'llab-quvvatlash juda muhimdir.

Ushbu maxsus nashr qamoqxonada ta'lim olish uchun da'vat va bu sohada tadqiqot ishlarini kuchaytirishga chaqiriq bo'lib xizmat qiladi. Turli global mintaqalarni qamrab olish uchun xalqaro tadqiqotchilar kadrini yig'ishda duch keladigan qiyinchiliklarni ta'kidlash joiz, bu tadqiqot juda zarur bo'lsa-da, ko'pincha rasmiy dasturlar va qamoqxonalarda faoliyat yuritayotgan tashkilotlar doirasida ham ustuvor ahamiyatga ega emasligini ko'rsatadi.

Qamoqxonalardagi ta'limni o'rganish ta'lim olimlari uchun yuqori darajadagi xavfsizlik muhitida qamoqqa olishning murakkab murakkabligi va qamoqxona sharoitlariga xos bo'lgan ko'p qirrali muammolar tufayli jiddiy muammolarni keltirib chiqaradi. Masalan, ta'lim dasturlari jinoiy xatti-harakatlarga yordam beradigan omillarni ko'rib chiqishi mumkin, masalan, g'azabni boshqarish, g'ayriijtimoiy munosabatlarga qarshi kurashish va giyohvand moddalarni suiiste'mol qilish bo'yicha ko'rsatmalar berish. Ushbu to'plamda tuzilgan maqolalar tadqiqotga turli yondashuvlarni namoyish etadi va tadqiqot metodologiyalarini qayta ko'rib chiqish zarurligini ta'kidlaydi. Misol uchun, ba'zi mualliflar ishtirok etishdagi to'siqlarni o'rganib, mablag'ning etarli emasligi haqida shikoyat qilsalar, boshqalari ko'ngillilarning hal qiluvchi rolini ta'kidlaydilar. Shunday qilib, tadqiqot harakatlari to'siqlarni engib o'tishda va ko'ngillilar ishtirokidagi foydali amaliyotlarni rivojlantirishda muhim rol o'ynashi mumkin.

Akademik va an'anaviy doiralarning shubhalariga qaramay, ta'lim sohasidagi tadqiqotlar shubhasiz ilmiy ahamiyatga ega (Mayer 2000). Binobarin, qamoqxona ta'limi sohasi ko'plab amaliy qo'llanmalarni taklif qiluvchi ilmiy izlanishlar orqali o'rganish uchun tayyor. Kashfiyotlar siyosatchilarga, qamoqxona ma'murlariga, o'qituvchilarga va amaliyotchilarga dalillarga asoslangan tushunchalar bilan ta'minlashi mumkin, shu bilan birga jamoatchilik fikrini shakllantirishi mumkin. Bunday tadqiqot ishlari axloq tuzatish muassasalarida o'qitish va o'qitishning akademik, pedagogik va ijtimoiy murakkabliklarini hal qilish uchun kattalar ta'limi tizimini yaratishga yordam beradi. Bir necha yil muqaddam ta'lim nazariyotchisi Maykl Apple savolni qo'ygan edi: *"Ta'lim jamiyatni o'zgartira oladimi?"*. Bu so'rov qamoqxona ta'limi sohasida alohida ahamiyatga ega. Jamiyat qamoqxonalardagi ta'limga moliyaviy va amaliy jihatdan qat'iy ravishda sarmoya kiritib, qamoqxonalarda va mahbuslar hayotida tub o'zgarishlarni amalga oshirishi mumkin. Shubhasiz, qamoqxonalardagi ta'limning yakuniy maqsadi axloq tuzatish muassasalarini insonparvarlashtirishdir.

Bundan tashqari, ushbu maqolada o'rganilgan maqolalar ta'limni xalqaro hamkorlikning keng kontekstida joylashtirishga yordam beradi. Qamoqxonalardagi ta'lim YUNESKOning faolroq pozitsiyasini egallashidan foyda ko'radi. Bir-birini

qo'llab-quvvatlash imkoniyatlari juda katta, jumladan, chet ellik mahbuslarning til ehtiyojlarini qondirish uchun o'quv materiallarini almashish va ilg'or tajribalarni tarqatish uchun tarmoqlarni rivojlantirish kabi tadbirlar.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. Rangel Torrijo, H., De Maeyer, M. Education in prison: A basic right and an essential tool. *Int Rev Educ* 65, 671–685 (2019). <https://doi.org/10.1007/s11159-019-09809-x>
2. Mayer, R. (2000). What is the place of science in educational research? *Educational Researcher*, 29(6), 38–39.
3. Apple, M. (2013). *Can education change society?* New York: Routledge.
4. Giles, M., Paris, L., & Whale, J. (2016). The role of art education in adult prisons: The Western Australian experience. *International Review of Education*, 62(6), 689–709.
5. Riz, R (2015). *Prison education project*. California.
6. Умарова, Ф. З. (2022). КОММУНИКАТИВНАЯ КОМПЕТЕНЦИЯ– ВАЖНОЕ ПРЕИМУЩЕСТВО БУДУЩЕГО СПЕЦИАЛИСТА. *Oriental renaissance: Innovative, educational, natural and social sciences*, 2(Special Issue 28), 429-434.
7. qizi Ikanova, L. S. (2020). IMPROVING LISTENING SKILLS THROUGH ICT. *Scientific Bulletin of Namangan State University*, 2(11), 334-338.
8. Ikanova, L. S. Q. (2024). SUDLANGAN SHAXSLAR VA MAHKUMLARNING XULQ ATVORI VA QAYTA JINOYAT SODIR ETISHINI BARTARAF QILISHDA TA'LIMNING TA'SIRI (AQSH TAJRIBASI MISOLIDA). *Oriental renaissance: Innovative, educational, natural and social sciences*, 4(1), 433-439.
9. Умарова, Ф. З. (2009). О внедрении личностно-ориентированного подхода к обучению в системе общего среднего образования. *Образование через всю жизнь: непрерывное образование в интересах устойчивого развития*, 7, 375-378.
10. TA'LIM, D. V. T. DUNYONING RIVOJLANGAN DAVLATLARIDA MAHKUMLARNING TAKROR JINOYAT SODIR ETISHINING OLDINI OLISH BO'YICHA.
11. Shirinova, N. D., & Shirinova, N. D. ORIENSS. 2023.№ 1. URL: <https://cyberleninka.ru/article/n/lisoniy-parallelizm-hodisasiga-doir> (дата обращения: 10.10. 2023).
12. Musayeva, S. I. (2023). KOMMUNIKATIV YONDASHUV VA INTERAKTIV METODLAR YORDAMIDA KURSANTLARNING MADANIYATLARARO MULOQOT KOMPETENSIYASINI RIVOJLANTIRISH. *ОБРАЗОВАНИЕ НАУКА И ИННОВАЦИОННЫЕ ИДЕИ В МИРЕ*, 18(2), 94-100.
13. Umarova, F. (2009). The introduction of a student-centered approach to learning in general secondary education. *Lifelong Education: Continuous Education for Sustainable Development: proc. of IAEA coop*, 7, 338.

14. Shirinova, N. D., & Shirinova, N. D. L. P. H. DOIR//ORIENSS. 2023.№ 1. URL: <https://cyberleninka.ru/article/n/lisoniy-parallelizm-hodisasiga-doir> (дата обращения: 10.10. 2023).
15. Musayeva, S. I. (2024). KURSANTLARNING MADANIYATLARARO MULOQOT KOMPETENSIYASINI RIVOJLANTIRISHDA MULTIMEDIA VOSITALARINING O‘RNI. *Ustozlar uchun*, 28(2), 98-103.
16. Ibrohimovna, M. S. (2019). TECHNIQUES OF IMPROVING SPEAKING IN ESP CLASSES FOR MILITARY. *CONDUCT OF MODERN SCIENCE-2019*, 139.
17. Умарова, Ф. З. (2010). Готовность педагога к личностно-ориентированному образовательному процессу в школе. *Образование через всю жизнь: непрерывное образование в интересах устойчивого развития*, 8, 385-387.
18. Ibrohimovna, M. S. (2019). BASICS OF TEACHING FOREIGN LANGUAGES THROUGH INTERCULTURAL COMMUNICATION COMPETENCE IN MILITARY EDUCATIONAL INSTITUTIONS. *European Journal of Research and Reflection in Educational Sciences Vol*, 7(12).
19. Shirinova, N. D. (2022). GRADUAL MORPHOLOGICAL DEMARCATON OF SUBSTANTIVE AND ATTRIBUTIVE MEANINGS IN UZBEK AND ENGLISH LANGUAGES. *Oriental renaissance: Innovative, educational, natural and social sciences*, 2(Special Issue 26), 665-668.
20. Nilufar, S., Nargiza, S., & Nosir, R. (2023). Study of the gradual relations in differentiation of substance and attributive meanings in the english and uzbek languages.
21. Латипов, О. (2023). РУС, О‘ЗБЕК, ТОЖИК ВА ИНГЛИЗ ТИЛЛАРИДА “ДОГ/ИТ/САГ” ЗООНИМ СО‘ЗИНИНГ КОНСЕПТУАЛ ТАЛҚИНИ. *Farg‘ona davlat universiteti ilmiy jurnali*, (1), 454-461.
22. Латипов, О. (2021). К вопросу об обучении языкам посредством выявления аналогий. *Актуальное в филологии*, 4(4).
23. Магдиева, С. С., Матенова, Ю. У., & Латипов, О. Ж. (2012). Методика преподавания русского языка в АЛ и ПК. *Учебное пособие*.
24. Latipov, O. J. (1997). Analysis of the semantic structure of the thematic spaces of "domestic animals" in different languages (On the material of Russian, Uzbek and Tajik languages): Author. dis. kand. filol. science. *T.*, 1997.-28 p.